

Elnurə HÜSEYNOVA
AMEA İmadəddin Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutu
elnure.huseynova@mail.ru

SƏMƏD VURĞUNUN ƏSƏRLƏRİNDƏ FİTONİMLƏRİN İŞLƏNMƏ MƏQAMLARI

“Füsunkar Azərbaycanı, ağ saçlı Qafqazı vəsf edən Səməd Vurğun təkcə bizim yox, bütün dairələrin və gələcək nəsillərin müasiri olaraq qalır və qalacaq. Mən onun poeziyasını hədsiz dərəcədə sevirəm. Dünyaya belə bir ilhamlı nəğməkar bəxş etmiş torpağa – Azərbaycan torpağına və xalqına minnətdarlığımı bildirirəm”. Səməd Vurğun haqqında bu fikirlərin müəllifi tanınmış ingilis şairi, keçmiş sovetlər dönəmi ədəbiyyatını ingilis dilinə tərcümə edən Walter Maydır. Səməd Vurğunun əsərləri yalnız Azərbaycan və keçmiş sovetlər məkanında deyil, eyni zamanda Avropa və dünyanın bir sıra ölkələrində böyük rəğbətlə qarşılanmaqdadır. Görkəmli Azərbaycan şairi haqqında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin, Üzeyir bəy Hacıbəyov, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin, Çingiz Aytmatov, Nazim Hikmət, Luis Araqon, Bilfrid Brants və digər zəmanənin öndə gələn şəxsləri tərəfindən Səməd Vurğunun həm şəxsiyyəti, həm ədəbi fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmiş, əsərləri həm sağlığında, həm də vəfatından sonra bir sıra dünya dillərinə tərcümə edilmişdir. Şairin “Ananın öyüdü” şeiri (“Farewell speech of mother”) 1943-cü ildə ABŞ-da müharibə əleyhinə (The contest of the best antiwar poem in the USA) yazılmış ən dəyərli 20 əsərdən biri olaraq qəbul olunmuş və Nyu Yorkda çap olunaraq hərbiçilər arasında yayılmışdır. Səməd Vurğun şairliklə yanaşı, dramaturq, tərcüməçi, tənqidçi, ədəbiyyatşünas olaraq da ədəbi fəaliyyət göstərmiş, həmçinin Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri, Azərbaycan SSR Elmlər

Akademiyasının akademiki, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının təsisçilərindən biri olmuşdur. Həmçinin 1956-cı ildə şairin ömrünün son çağında “Azərbaycan xalq şairi” adı təsis edilir və həmin il mayın 12-də təntənəli surətdə bu ada ilk dəfə Səməd Vurğun layiq görülür. Lakin əfsuslar olsun ki, “Azərbaycan xalq şairi” adı aldıqdan 15 gün sonra şair dünyasını dəyişir. 7 may 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 211 nömrəli qərarı ilə Səməd Vurğunun əsərləri “Azərbaycan Respublikasının dövlət varidatı” elan edilən müəllifləri siyahısına daxil edilir.

Səməd Vurğunun əsərlərində yer alan fitonimlər həm həqiqi bitkiçilik leksikası vahidi olaraq, eyni zamanda məcazi mənada müxtəlif ədəbi-bədii çalarlıqlarda işlənməklə qarşımıza çıxır. “Səməd Vurğunun bədii dilinin izahlı lüğəti”nə nəzər yetirdikdə *ardıc, badımcan, bənövşə, dağ laləsi, giləs, fındıq, heyva, iydə, limon, nanə, nar, kol, qamış, qarpız, qərənfil, ot, pambıq, sarmaşığıq, süsən, şaftalı, şam ağacı, üzüm, yarpız, yasəmən, söyüd, yovşan, zanbaq, zoğal* kimi bitkiçilik leksikası vahidlərinin əsərlərdə yalnız həqiqi mənada işləndiyini görə bilərik:

Dünən qamış bitən qara torpaqda
Bu gün şəfəq kimi sayrışır çiçək...

Alma, çiçək, çinar, gül, qönçə, lalə, püstə, reyhan, sərv, sünbül kimi fitonimlərin isə istər tək halda, istərsə də digər sözlərlə frazeoloji birləşmələr təşkil edərək öz həqiqi mənalarından kənar müxtəlif məcazi birləşmələr şəklində işləndiyini görmək mümkündür. Bunlardan *çinar, sərv* kimi ağac adları məcazi mənada *uzunboy, qamətli* insanları təsvir etmək, *püstə, gül, qönçə sevgilinin camalını* təsvir, *sünbül sarı rəngi, sarışın insanın vəsfi, lalə, reyhan, nanə* sözlərinə isə xitab olunaraq insanlara çatdırılmaq istənilən fikir onların üzərindən anladılır:

Lalə, rəngindəki yanğın de, nədir?
Niyə məlulsan, a dağlar qızı, sən?

Bundan əlavə, Səməd Vurğunun əsərlərində dialektlərdə işlənən fitonim leksikası vahidlərinə də rast gəlmək mümkündür. Belə ki, Borçalı, Gədəbəy, Çənbərək, Daşkəsən, Gəncə, Goranboy, Qazax, Tovuz bölgələrində *qoz* mənasında dialektlərdə *ceviz/cövüz* sözü işlənir:

Əzəldən məsəldir: taleyi, bəxti
Cevizdə sınırlar, bu bir adətli.

Bununla yanaşı, Səməd Vurğunun əsərlərində fitonimlərin iştirakı ilə əmələ gələn bir sıra şəxs adlarına da rast gəlmək mümkündür. *Gülzar*, *Gülizar*, *Gülüstan*, *Sərvər*, *Sərvinaz* və s. şəxs adlarının birinci tərəfi qismində fitonimlər, ikinci tərəfində isə leksik şəkilçilərin işləndiyini görmək olar:

Başını köksünə dayamış Gülzar,
Mənalı gözləri göl kimi laldır,
O məsum baxışlar bəlkə xəyaldır...

“Komsomol poeması”nda yer alan *Gülzar* sözü fitonim leksikasından əmələ gələn şəxs adı olsa da, şairin “Vaqif” pyesində *gülzar* sözü xüsusi deyil, ümumi isim olaraq *güllü*, *gülüstan* yer mənasında işlənir:

Bu ellər, obalar gülzar görünür.
Gözüm gözünüzdən uzaq olsa da,
Könüldən-könülə yollar görünür.

Səməd Vurğunun əsərlərində fitonim leksikası vahidlərin müxtəlif obrazlılıqda, eyni zamanda həqiqi mənada işləndiyini görmək mümkündür. Əsərləri dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunmuş şair zəngin ədəbi irsə malik sənətkarlarımızdan biridir. Onun ədəbi-bədii irsinin tədqiqi dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq və digər elm sahələri baxımından aktualıq kəsb edir.

Elnura Huseynova

PROCESSING OF PHYTONIMS IN THE WORKS OF SAMAD VURGUN

Summary

Samad Vurgun's works are rich in natural lexical units and phytonims. The poet, whose real name is Samad Vakilov, chose the nickname Vurgun because of his love to nature his homeland. It is possible to come across the use of phytonyms in the poet's works, both literally and figuratively. We can see that the units of plant lexicon developed from the figurative aspect give artistic and aesthetic tone to speech in the works, are used in the form of epithets, metaphors, metonyms. It is also possible to see that the names of persons formed from the units of phytonym lexicon come into contact with the true meaning in the works of the poet. In addition to his own works, Samad Vurgun presents phytonims in his translated works both as a unit of plant vocabulary and in various artistic shades in a metaphor similar to the original of the work, which shows his literary and artistic qualities. It is such reasons that lead to the study of phytonym lexical units in the works of Samad Vurgun.